

**AMIR TEMUR VA TASAVVUF PIRLARI
(ULUG' SARKARDANING PIRLARIGA MUNOSABATI)**

Ilmiy rahbar: Xurshid Samatov O'lmasjonovich

Sayfiddin Norpolvonov Shuhrat O'g'li

Toshkent Axborot Texnologiyalar Universiteti

Samarqand filiali talabasi.

Telefon raqam: +998939170141

Elektron pochta: zayniddin200522@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada sohibqiron Amir Temurning saltanat tepasiga kelishi, Xoja Ahmad Yassaviy, Shamsiddin Kulol va Sayyid Barakadek valiylarning karomatlari sabab ko'p bora zafar quchganligi borasidagi masalalar tahlilga tortiladi.

Kalit so'zlar: saltanat, tasavvuf, pir, karomat, rivoyat, yaldo kechasi, xorijiy tadqiqotlar.

Bu yil ulug' bobokalonimiz, jahongashta sarkarda Amir Temur tavalludining 687-yilligi mamlakatimizning barcha ilmiy-ma'rifiy go'shalarida keng nishonlanmoqda. Buyuk siymoning tarixda tutgan o'rni mustaqillik sharofati tufayli yanada chuqur va keng o'rganildi. Bugungi kunga kelib ham Amir Temurning ochilmagan qirralari kashf etilib, ular tarixchi va adiblarimiz tomonidan maqolalar, dissertatsiyalar va badiiy asarlarda o'z aksini topmoqda. Butun dunyoga ma'lum va mashhur zot Amir Temur ibn Tarag'ay Bahodir (1336- 1405) asos solgan yirik va qudratli davlat tumuriylar saltanati bir necha yillar butun dunyoga o'z qudratini namoyon etib keldi. Amir Temur saltanatida adolat tug'i yuqori ko'tarilgan edi. U qanchalik qattiqqo'l, shijoatkor hukmdor bo'lmasin va o'zi mansub bo'lgan hukmron tabaqa manfaatlarini ko'zlamasin, u hamisha adolat, haqiqat yo'lini mahkam tutib, qonunchilik tamoyillariga qat'iy amal qilgan holda siyosat yurgizishga, el-ulus manfaatlarini himoya qilishga bor kuch g'ayratini safarbar etdi.[1]

Amir Temurning zamondoshlari uni ilmu irfon, din va ma'rifat ahliga nihoyat darajada yuksak ehtiromda bo'lganligini, ular bilan doimiy muloqotda bo'lib, ularning dono maslahatlari va tavsiyalarini oliy darajada qadrlaganligini e'tirof etganlar. Tarixchi Ibn Arabshohning quyidagi fikrlarini keltirib o'tamiz:

“U sayyidlarni e'zozlab, karomatlar sohiblari bo'lgan valiy zotlarni izzatu ikromli qildi, ilmu fanni va uning ahllari hurmatini oshirib (ularga) muruvvatini sohib, martabalarini ulug'ladi...”

Saltanatda hukumatning ichki va tashqi qonun-qoidalariga amal qilishda adolatli yo'lni tutgan buyuk sohibqiron, o'z atrofiga ma'rifat va ma'naviyat sohiblarini to'pladi. Ularning maslahatlariga quloq tutdi. Uning huzurida ko'plab allomalar bo'lib, ilm-fanni ravnaq toptirish bilan birgalikda madaniy va ma'naviyat masalalarni hal etishda yaqindan ko'mak berganlar. Ayni shu damda islom peshvolari (tasavvuf pirlari — Q.I.) ga ham alohida hurmat ko'rsatgan bo'lib, ularning karomatlari bilan ko'plab jangu jadallarda g'oliblikni qo'lgan kiritgan. U o'z davrining mashhur ilm va tariqat peshvolari bo'lgan shaxslar Shamsiddin Kulol va Sayyid Baraka singari ulug' pirlarning etagini tutib, ular bilan kengashgan holda saltanatni boshqargan. Shuningdek, Xoja Ahmad Yassaviydek valiylarning qadamjoylariga o'z hurmat-ehtiromini yuksak darajada ko'rsata bilgan ulug' inson bo'lgan.[3] Amir Temurning pirlaridan bo'lgan Shamsiddin Kulol haqida to'xtaladigan bo'lsak, Sharafuddin Ali Yazdiy Zafarnomasiida yozilishicha, Shamsiddin Kulol Amir Tarag'ayning piri bo'lgan. Ali Yazdiy bu haqda ushbu fikrlarni keltiradi: “U qadrlı shayx Shamsuddin Kulolga sidqidildan ixlos qilardi va uning muborak qabriga (ziyosat uchun) tez-tez borib turardi”. Manbalarda Shamsiddin Kulol qachon va qayerda tug'ilgani haqida hech qanday ma'lumot keltirilmagan. Sayyid Amir Kulol va Shamsiddin Kulol (1305-1370) ustoz-shogird bo'lganliklarini tarixchilar yaxshi biladilar. Ikkovlari zamondosh va tengdosh bo'lganlar. Shuningdek, Bahouddin Naqshbandning (1318-1389) ustozlaridan biri Shamsiddin Kulol bo'lganligi tarixdan ma'lum. Shamsiddin Kulol xojagon-naqshbandiya tariqatiga ixlos qo'ygan. U Buxoroning Suxor qishlog'iga borib, Sayyid Amir Kulolga shogird tushadi va tasavvufga oid bilimlarni

o'zlashtiradi. Lekin ba'zi xorijiy olimlar bu ikki Kulolni bir shaxs deyishgan. V.Bartold, V.Masson, va G.Pugachenkova kabilar shu fikrni bildirganlar. Aslida, ular kulol nisbasidagi ikki shayx bo'lib, biri buxorolik, ikkinchisi esa shahrisabzlik, kulollar bo'lishgan.[4] Shayx Shamsiddin Kulol Amir Temurga ko'p masalalar bo'yicha maslahatlar bergan. Shu sababli manbalarda Sohibqironning: "Saltanatdan qo'lga kiritgan barcha narsam va mustahkam makonlarni fath qilishimning hammasi Shamsiddin Faxuriy (Kulol)ning duosi tufaylidir", degan so'zlarni ko'p takrorlagani keltiriladi. Shayx Shamsiddin Kulol Amir Temur Movarounnahr taxtiga o'tirganidan etti oy o'tgach, 1370-yil vafot etgan. Amir Temur Shamsiddin Kulolga yuksak ehtirom ko'rsatib, 1373-yili hozirgi Dorut-tilovat yodgorlik majmuasidagi qabri ustida muhtasham gumbaz barpo ettiradi va otasi Muhammad Tarag'ayning muborak xokini ham shu yerga ko'chirtirganligini tarixdan bilamiz. Amir Temurning yana bir piri Mir Sayyid Baraka haqida fikr yuritadigan bo'lsak, u zot ham Amir Temurning ma'naviy maslahatgo'yi va duogo'yi bo'lgan. Sharafiddin Ali Yazdiyning ma'lumot berishicha, Mir Sayyid Baraka asli makkalik bo'lib, Amir Temur bilan dastlab Termiz shahrida uchrashgan. Makka va Madinaning vaqflarini undirish uchun Balxga Amir Husayn huzuriga kelgan. Amir Husayn u talab qilgan mablag'ni berish u yoqda tursin, hatto Sayyid Barakaga iltifot ham ko'rsatmagan. Shundan so'ng u bunday sovuq munosabatdan xafa bo'lib, Termizga qarab ketadi va Termiz yaqinida Amir Temur bilan uchrashadi. Amir Temur u talab qilgan mablag'ni ortig'i bilan beradi. Sayyid Baraka esa Amir Temurga nog'ora bilan bayroq tortiq qiladi. Amir Temur 1370-yil saltanatni qo'lga olgach, Andxo'y (Afg'oniston) viloyatini (barcha qishloqlari bilan) Sayyid Barakaga iqto' tarzida in'om qiladi.[6] Sayyid Baraka Sohibqironning Mozandaron, Dashti qipchoq harbiy yurishlarida unga hamroh bo'lgan, qo'shinning ruhini ko'targan. U harbiy safarlarga qatnashmagan paytda Samarqand va Andxo'yda yashagan. Sayyid Baraka 1404-yil qishida og'ir kasallikdan so'ng vafot etadi. Bu xabarni eshitgan Amir Temur Sayyid Barakaning xokini Andxo'yda dafn etishni buyuradi. 1409-yili Shohrux Mirzo Movarounnahr taxtini Xalil Sultondan tortib olgach, Sayyid Barakaning xokini Andxo'ydan Samarqandga keltirib, Amir Temur

maqbarasiga dafn ettiradi... Amir Temur ko'chmanchi turkiylarning ulug' piri, buyuk bobokalonimiz, ulug' valiy zot Xoja Ahmad Yassaviy va uning izdoshlariga ham ixlos qo'ygan edi. Rivoyatlarda aytilishicha, bir kuni Xoja Ahmad Yassaviy Amir Temurning tushiga kirib, quyidagi hikmatli to'rtlikni har doim jangga kirishdan avval yetmish marta ihlos bilan o'qisa, albatta g'alaba qozonishining xabarini beradi: Yaldo kechani sham'i shabiston etkon, Bir kechada olamni guliston etgan. Mushkul ishim tushubdir oson etgil, Ey, barchaning mushkulini oson etkon. Buyuk Temur ma'naviy va ruhiy jihatdan Yassaviyga ham yuksak ehtiromda bo'lganligining isboti yuqoridagi rivoyatdan ko'rinib turibdi.

Buyuk ajdodimiz bo'lmish Amir Temur ma'rifatparvar, adolatparvar va yuksak ma'rifatli inson bo'libgina qolmay, tasavvuf va uning pirlariga yuksak hurmat-ehtirom ko'rsatuvchi, ularning duolari va maslahatlari bilan ish tutuvchi ulug' zot bo'lgan. U yoshligidan to umrining oxiriga qadar valiylarga va ulug' ma'rifatparvar zotlarga o'z hurmatini hamda yuksak ma'nodagi xayrixohligini namoyon etib kelgan va ularning duo va ishoralari bilan buyuk maqsadlarga erishgandir. Shuning uchun Amir Temurning ulkan saltanatini o'z davrining barcha xalqlari bilib, tan oldilar va xalqaro maydonda ham o'z o'rni va mavqeiga ega bo'lgan buyuk shaxs, ya'ni sohibqiron sifatida tarixda qoldi.

Foydalanilgan adabiyodlar ro'yhadi

1. Ўзбекистон энциклопедияси. —Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Давлат илмий нашриёти. —Т.: (Электрон манба)
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. А.Мадвалиев таҳрири остида. —Ўзбекистон миллий энциклопедияси. - Т.: (Электрон манба)
3. Хилда Хукхем. Етти иқлим султони. – Т.: 1999. (Электрон манба)
4. М.Иванин. Икки буюк саркарда: Чингизхон ва Амир Темур. - Т.: —Фан. 1994. Б. 240. (Электрон манба)
5. DeWeese, Devin A., —Sayyid Baraka, in: Encyclopaedia of Islam, THREE, Edited by: Kate Fleet, Gudrun Krämer, Denis Matringe, John Nawas, Everett Rowson. Consulted online on 28 April 2017.

6. Samatov K. Issues Naqshbandi teaching peace and harmony in society //Theoretical & Applied Science. – 2016. – №. 2. – C. 175-179.
7. Samatov, Khurshid. "Issues Naqshbandi teaching peace and harmony in society." Theoretical & Applied Science 2 (2016): 175-179.
8. Samatov, K. (2016). Issues Naqshbandi teaching peace and harmony in society. Theoretical & Applied Science, (2), 175-179.
9. Ulmasjonovich K. S. Mystical and philosophical foundations of human interaction. – 2021.
10. Ulmasjonovich, K. S. (2021). Mystical and philosophical foundations of human interaction.
11. Ulmasjonovich K. S. Mystical and philosophical foundations of human interaction (based on the teachings of makhdumi Azami Kasani) //European Scholar Journal. – 2021. – T. 2. – №. 11. – C. 45-48.